

Sosyal Hizmet Uygulamalarında Yansımali Eğitim

SEZER DOMAC
University of Leicester

FATİH SOBACI
University of Leicester

Özet: Batılı üniversitelerde yansımali öğrenme metotlarıyla; duyarlı, olaylara eleştirel bakabilen, kendi kendini sorgulama yeteneğine sahip sosyal hizmet uzmanları yetiştirilmektedir. Sosyal hizmet bölümleri; yansımali eğitimi, kendi müfredatlarına eklemiş, konuyla ilgili pratik egzersizleri eğitim programlarının bir parçası haline getirmişlerdir. Yansımali öğrenme ve yansımali öğrenme pratiğinin, öğrencileri geleceğe, profesyonel bir şekilde hazırlayabilecek nitelikte olması gerekmektedir. Yansımali yeteneğine sahip olan öğrenciler ileride bilgi ve becerilerini, birlikte çalıştıkları insanlara da aktarabilecekleri gibi yaşam boyu öğrenme prensibini kazanırlar.

 Anahtar Kelimeler: Sosyal hizmet eğitimi, yansımali öğrenme, yansımali pratik, eleştirel düşünme, derin öğrenme

Reflective Education in Social Work Practices

Abstract: In Western universities, social work students are educated to be critically and situationally aware and sensitive to the varying needs of service users, and self-questioning their abilities and knowledge. Social worker students training should incorporate reflective learning into their curriculum. Reflective learning and reflective practice need to prepare students for the future professional life. Well-trained student social workers who have reflective abilities can convey their knowledge and skills to the people they work with, as well as they will gain the principles of life learning.

 Keywords: Social work education, reflective learning, reflective practice, critical thinking, deep learning

 Atıf için/cite as:
Domac, S., & Sobacı, F. (2014). Sosyal hizmet uygulamalarında yansımali eğitim. *Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi: Teori ve Uygulama [Journal of Education and Humanities: Theory and Practice]*, 5(9), 77-92.

Sosyal hizmet eğitimcileri yansıtıcı beceriyi öğretmek ve geliştirmek için kısmi bir rehberlik sunmaktadır. Son yirmi yıl içerisindeki alan yazın çalışmaları sonucu, yansımalı pratik, farklı pedagojik yaklaşımları ve eğitim hedeflerindeki çeşitliliği beraberinde getirmiştir. Bu yazıda sunulacak öneriler, konuyla ilgili literatürün yanında, sosyal hizmet uzmanlarının (SHU) deneyimlerine ve çalışmalarına dayanılarak hazırlanmıştır.

Ezbere dayalı, kalıplaşmış ve şartlanmış zihinler üreten geleneksel eğitim sistemleri yerine öğrenci odaklı eğitim programları geliştirilerek öğrencilere; zihinsel, sosyal ve duygusal becerilerin kazandırılması sağlanmalıdır (Güneş, 2012). Modernleşen iş ve akademik hayatta yaşanan değişim sürecinde, yeni bilgi, beceri ve değerlere başvurmaları için SHU; derin, yansımalı ve eleştirel düşünmeye teşvik edilmelidirler. Batı'nın sosyal hizmetler literatüründe; derin düşünme, yansımalı, eleştirel, pratik öğrenme; bireylerin performansını geliştiren temel yetkinliklerdir. Özellikle yansımalı öğrenme, profesyonel kimliği perçinleştirip, karar verme yeteneğini geliştirip kompleks vakalarla çalışmayı kolaylaştırır (Bolton, 2001).

Bireyin yansımalı düşünmesi sonucu; çevresinde olup bitenleri ölçüp tartma, karşılaştırma ve muhakeme yapma yeteneğini kullanması, olaylar arasındaki bağlantıları kurabilmesi, düşünüp değerlendirmesi ve bir hükme varması mümkündür. Bu bağlamda doğru düşünme ve hüküm yürütme yeteneğiyle, bireyin yeni kavramlara ulaşma ve bunlara kendine göre anlam yükleme yeteneği gelişir (Moon, 1999; Schön, 1987). Büyük Türkçe Sözlükte '*akletmek*' olarak tanımlanan yansıma; aklın kullanılması, muhakeme yapma olarak geçer. Akıl yürütme eyleminde, ayna ve ışık gibi, yansıma sonucu kazanılacak tecrübelerle bireyler bilgilenir ve bu bireylerin, bilgiler arası bağ kurma yeteneği gelişir. Bireylerin her yansıma sonucu kazanacağı tecrübeler bir sonraki durum için bilgi haznesinde birikir ve ön bilgi niteliği taşır.

Yansımalı Öğrenme

Derinlemesine, eleştirel düşünme ve yansıma birbirlerini tamamlayan benzer anlamlar taşır. Derin düşünme günlük yaşantımızda tanıdık bir kavram olmasına karşın, sosyal hizmet eğitiminde diğer bilgi ve becerilerden ayrı tutulması gereken bir kavramdır. Yansımalı düşünce; kendini gözlemleyen ve analiz konusu alan öznenin tutumudur. Diğer bir

deyişle, düşünceenin kendi üzerinde dönüşüm şekli, bilincimizin bilincinde olmak ve kendi öz benliğimiz hakkında objektif, tarafsız düşünmeye önem vermektir. Yansımali öğrenmeyi Mezirow (1981) şöyle tanımlamıştır: “Eleştirel bir yaklaşımla nasıl ve neden sorularıyla bize sunulan bilgileri sorgulamak, algılamak ve çevremiz, dünyamız hakkında farklı olma sürecidir”. Yansımali öğrenme; bireyin tercihlerine bağılı olarak, yeni anlayışlara göre hareket edebilme, yeni varsayımlara izin vererek düşünebilme ve kararlarımızı yeniden formüle edebilmektir. Basitçe vurgulamak gerekirse, eleştirel düşünceyi yaratmak için sorgulayıcı bir şekilde analiz ve değerlendirme yapabilme kabiliyetine sahip olunması gerekir. Yansımali pratik ise kendi dışına çıkmayı becerebilen, yaptığı ya da yapacağı görev hakkında kendi üzerine derinlemesine düşünmektir. Yansımali pratik; derinlemesine anlamaya ve öğrenmeye neden olurken, kişinin otomatik sorgulamasını, yüksek düzeyde analiz yapabilme yeteneğine olanak sağlayabilir. Yansımali öğrenme profesyonel kimliğin kazanılmasında pozitif ortam yaratıp; bireyin davranış ve becerilerinin şekillenmesinde etkin rol oynar (Mezirow, 1990).

Sosyal hizmet uygulamalarında kararların verilmesi; derinlemesine, yansımali bir değerlendirme sürecinde önceliklendirme sonucu yapılmalıdır. Verilen kararların doğruluğu ya da onayların nelere göre saptanması gerektiği, kıstasları birçok faktöre bağılıdır. Bunları; kurumsal kültürün etkisi, politika ya da kaynakların verilen kararların üzerindeki etkisi, üniversitelerde verilen eğitim, staj döneminde kazanılan bilgiler, bireyin yaşam boyu eğitimi, denetleyicinin görevi ve desteği, iş yerlerinde sunulan eğitim programları, iş hayatının dışında bireyi etkileyen faktörler (iş-yaşam dengesi), yaşanan tecrübeler, yazılı direktif ve yönetmeliklerin kolay anlaşılabilirliği ve pratiğe uygunluğu, alternatiflerin ve seçeneklerin mevcudu... şeklinde sıralamak mümkündür. Yansımali düşünmeyi uygulamaya sokmak bireylerin zamanı, çabası ve motivasyonu ile bağılantılı olup farklı görüşlere açık olmayı gerektirir. Yansımali çalışma, normal aktivitelerin üzerine eklenen bir yük değil, doğal düşünme mekanizmasını tetikleyen bir yöntemdir. Yansıtıcı eğitimde hedefler; müfredatın sürekliliğini, anlamlı kılmasını ve anlaşılır olmasını, en önemlisi pratiğe dönük egzersizleri içerir (Schön, 1987). Batı literatüründe yansımali öğrenme stratejisinin daha etkili olması için karmaşık problemin çözülmesi yerine basit ama etkili ve gerçek hayattan alınmış vakaların, dosyaların örnek olarak kullanılması önerilmiştir. Mezirow’a (1990) göre, öğrencinin, daha önce karşılaşmadığı durumlarda

yeni strateji, problem çözme kabiliyeti gelişir. Bunu Mezirow “ikilem yaratıp bunun yönlendirilmesi” olarak tanımlar (Schön,1983). Bu ikilemin tecrübe ve sorularla oluşturulmasında dört durumdan bahsedilmiştir. Birinci durumda öğrenciler için gerekli bilgi ve beceri sağlanamaz. İkinci durumda öğrenciler, çözüm yolu bulmalarına ve sonuca ulaşmalarına rağmen, nasıl bulduklarından emin değillerdir. Üçüncü durumda öğrencilere karmaşık, şaşırtıcı veya belirsiz bir senaryo verilir. Dördüncü durum olarak öğrencilerin kişisel görüşlerini ret edecek, profesyonel kişiliklerini zorlayacak, tetikleyici sorular ve senaryolar yaratılır. Eğitici; gerek üniversite gerekse alan eğitiminde yansımali pratiği güçlendirmek için öğrencilerin yazılı, sözlü ya da videoya çekilen projeler hazırlamasını sağlamalıdır.

Ekip çalışmasının sonunda grup sunumu içeren bir proje yer almalıdır. Bu sunumlarda öğrenci, yeteneklerini geliştirmek için sunum yeteneğini kullanmaya teşvik edilir. Sunumdan önce iş bölümü, proje planlaması yapılır ve öğrencinin, eleştirel bir bakışla proje değerlendirmesi yapıp yapmadığı sunum sırasında sorgulanır. Sözlü yansıma olanakları yaratıldığında, öğrencilerin, eylem ile yansıma (Schön, 1983) ve bireyin kendini kontrol etme ve izleme yeteneğini geliştirmesi sağlanır. Sosyal hizmet eğitiminde eylem yansıması, derin ve eleştirel düşünmenin yanında eğitmenin vereceği geri bildirim önemlidir.

Yansımali eğitimde yetersiz rehberlik halinde ve direktif verilmediği durumlarda öğrencilerin büyük çoğunluğu, yansımali pratiği anlayamaz ve üretmez (Wong ve ark, 1995). Wald ve ark. (2009), yansımali öğrenmeye ilişkin görüşlerinde eğitimciler, öğrencilerin daha derin ve eğitimsel anlamda yansıma yapabilmeleri için yapılandırmış yaklaşımlar kullanmaları gerektiğini vurgulamışlardır. Daha önceden kullanılmış ve pozitif sonuçlara ulaşılmış yaklaşımlar farklı senaryolar yaratılarak tekrar edilir. Rehberlik ve direktifin yanında öğrenciye verilen geri bilgi akışında yapıcı sorular yer almalıdır.

Literatürde bu konuda önemli saptamalar ve varsayımlar yapılmıştır. Örneğin eleştirel yansımayla öğrencilerin grup tartışmalarında, varsayımların kalıplaşmış ayrımcı görüşlerden arınmasında ve değişmesinde, tecrübelerin bireyin duygusallığı ile olan bağlantısında ve gelişen profesyonel kimliği şekillenmesinde önemli rol oynar. Yansımali öğrenmede dikkat edilmesi gereken bir konu da uygulanacak öğretim

metodudur. Yansımali öğrenmenin rehberlik ve direktifle verilmesinin yanlış olduğunu savunanlar arasında; Boud, Keogh ve Walker (1994) yer alır. Onlara göre; yansıma doğal olmadığında, öğrencilerin gerçek endişeleri ve varsayımları ortaya çıkmaz ve yansıma, daha çok engelleyici bir öğrenme metodu olabilir. Bu da eğitmeni takip eden, bilgiyi düşünmeden, kritiğini yapmadan olduğu gibi alan öğrenciler yetiştirir.

Bu endişeleri hafifletmek için yaratılacak potansiyel strateji; öğrencilerin kılavuzsuz bir şekilde konu ile ilgili görüşlerini, düşüncelerini yardım almaksızın paylaşabilecekleri, yazılı ya da sözlü ifade edebilecekleri ortamlar yaratmaktır. Eğitimciler, yansımali öğrenme programlarında yöntemin terapi olmadığı konusunda ve uygun olmayan duygusal sorunların paylaşılmasında dikkat edilmesi gereken hususlar olduğu üzerinde durmalıdırlar. Eğitimcilerin düzenleyecekleri programlarda, öğrenci konuşmalarına yer verilmesi gerektiği ve bu konuşmalarda uyulması zorunlu olan etik kuralların öğrencilerin, anlayacağı açıklıkta uygulamaları gerektiği vurgulanmalıdır. Yansıma, bir durum içinde gerçek yaşam olayları (yaşanmışlıkları) içerir, kısaca yansımanın yapılabilmesi için bir durum içinde yaşam bağlantısı gelişmiş kavramlar ve düşünceler yer almalıdır (Moon, 1999).

Bir yansıma, bir durumun sadece bir görünümünü sunar, yanıltıcı ve eksik yanları olabilir. Aynı şekilde bir öğrencinin yansıması sorumsuzluk ya da yasa dışı bir konuyu, tehlikeyi de içerebilir. Bu durumda eğitimci, uygun metodu seçip profesyonel bir yanıtla bu tür olaylar karşısında öğrenciye, öğrenme fırsatı yaratıldığını göstereceği bir model cevapla gerçekleştirir. Bu tür durumlarla başa çıkmanın en iyi yolu üniversitenin iç tüzüklerine, yönetmeliklerine başvurmaktır. Daha önceden hazırlanmış yönetmenlik çerçevesinde öğrencilerin ve eğitimcilerin uymakla yükümlü oldukları davranış kodları kullanılmalıdır. Bunun yansımali öğrenmede özellikle grup konuşmalarında ve eleştirilerde, etiksel kurallar içerisinde yapılması gerekir. Yani her isteyen istediğini yansıtamaz. Bireylerin, düşüncelerini ahlaki ve diğerinin üzerinde oluşturacağı etkileri ölçüp tartmaları gerekir. Düşüncelerin başkalarıyla paylaşımında etik, ahlaki ve hümanist boyutlar dikkate alınmalıdır. Yansıma tekrarlanan bir süreçtir ancak ana amaç; tecrübe kazanarak öğrenmek ve bunun yararlı olup olmadığını uygulamayla test etmektir (Kolb, 1984). Öğrenci, öğrenme sürecinde saptadığı açığı tamamlamak için plan yapmaya teşvik edilmelidir, ideal olarak öğrencinin bireysel deneyimleri ötesinde bunu uygulamaya nasıl

aktaracağı önemlidir. Eğitimcinin vereceği geriye bilgi akışı bu aşamada önem kazanmaktadır çünkü öğrencinin geniş açıdan kendine bakması ve yaşadığı pratikten kazandığı tecrübeleri yorumlayabilmesi önemlidir.

Stajyerler için yansımali öğrenim programları, öğrenme sürecinin devamı olarak alan eğitiminde yapılandırılmalıdır. Alan eğitiminde öğrencilerin çalışma ortamına nasıl adapte olduklarını konuşabilecekleri küçük gruplar oluşturup yansımali tartışma ortamları hazırlanmalı, bu ortamda öğrencilerin birbirlerinden öğrendiklerini çalışma ortamına aktarma olanakları yaratılmalıdır. Böylece öğrenciler yansımali öğrenmeye ve derin düşünmeye teşvik edilecektir. Öğrencilerin yansımali öğrenimde başarılı olmaları, pozitif öğrenme ortamında destekleyici ve eğitilmiş eğitimcilerle gerçekleşir. Egzersizlerin orijinalliyi ve çeşitliliyi öğrenci gruplarının ihtiyacına göre ayarlanır. Yansımali öğrenme için ayrılan zaman uzun tutulmalıdır. Eğitimciler yansımali egzersizleri uygulamadan önce öğrencilere yansımali tanımı yapmalıdır. Özellikle eleştirel yansımali alternatif öğrenme yöntemi olduğu açıklanmalıdır. Sosyal hizmet uygulamalarında eleştirel yansımali kazançları şöyle sıralanabilir:

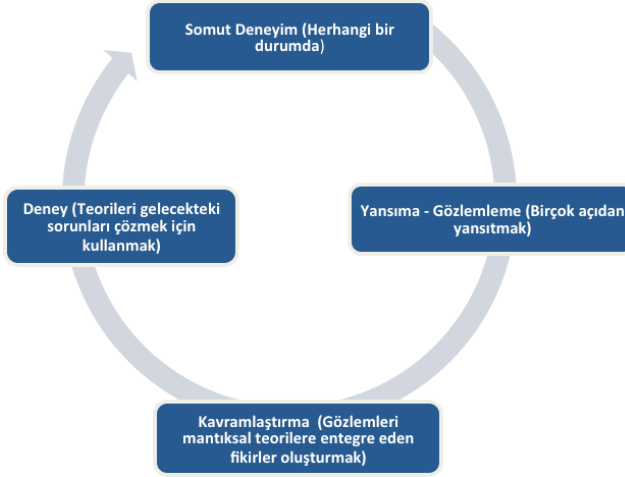
- Tecrübelerle gelecek arasında bağlantı kurulabilmesi,
- Kavramsal ve duygusal bütünleşmesinin olgunlaşması,
- Birçok açıdan birikimler arasında bağlantıların kurulabilmesi,
- Tecrübelerin yeniden yapılandırılması,
- Davranışların gelecekte yeni öğrenilecek bilgilere duyarlılığın ayarlanması,
- İfade etme yeteneğinin gelişmesi

Pratik uygulamalarda, öğrenciler çalışma hayatından örnekleri analiz ederlerken sayılan altı maddeden en az bir ya da ikisini kazanabilmelidirler. Yansımali öğrenmede değerlendirme ve geri bildirim şarttır. Eğitimciler bunu bireysel ya da gruba yönelik yaparlar; bu, bireylerin kendilerini tanımalarına, değerlendirmesine ve öğrenme yeteneklerinin gelişmesine olanak tanır. Geri bildirim, temel amaç olup öğrencinin daha derinlemesine öğrenmesini sağlar.

Yansımali ve Deneysel Öğrenme Arasındaki Bağ

Yansımali öğrenme ve deneysel öğrenme birbirlerini tamamlayan kavramlar olup benzer anlamları içerirler. Deneysel eğitim ezberci ve didaktik öğrenmeye karşıdır, genellikle deneysel eğitim ifadesi ile eş anlamlı olarak kullanılır. Örneğin sosyal hizmet eğitiminde deneysel öğrenme sürecinde, öğrenciler, işitme engelli bir hastayla konuşmayı bir kitaptan okuyarak değil hastane ya da iyileştirme merkezine gidip gözleme yaparak deneyimlemeli ve hastalarla etkileşim içinde olmalıdır. Böylece birey, başkalarının deneyimlerinden duyarak ve başkalarının deneyimlerini okuyarak değil bilgiye, ilk elden kesif ve deneyimlerle ulaşır.

Yansımali öğrenim deneysel bir öğrenimin döngüsünden sonra bireye, tecrübe kazandırmaktır (Kolb,1984). Karademir ve Tezel (2010), Kolb'un öğrenme döngüsüne ilişkin iki önemli boyuttan bahsederler. Bunlardan birincisi, soyut kavramsallaştırmadan somut yaşantıya uzanır; ikincisi, aktif yaşantıdan yansıtıcı gözleme uzanır. Yani öğrencinin bir bilgiyi öğrenebilmesi için ya düşünme ya da hissetme duygusunu kullanması ya da gözlemlerini yansıtması gerekir. Bir süreç olarak öğrenme tüm bu unsurları içerir. Öğrencilerin yeni deneyimlere katılması, ancak farklı bakış açıları ile kendi deneyimlerini gözleme yetisiyle yansıtarak, gözlemlerini mantıksal teorilerle bütünleşmiş kavramlar oluşturarak gerçekleşebilir. Aynı zamanda sorunu çözmek ve karar vermek için bu teorileri kullanmaları bireysel gelişim ve kazanılacak profesyonel kimlik için önem taşır. Kolb (1984) yansıma ve gözlem arasında yakın bir bağlantı olduğunu savunur. Bu da, yansıtıcı gözlem, bir karara varmadan ya da olayları farklı açılardan değerlendirmeden önce bir şeyin anlamını aramak ve dikkatli bir inceleme yapmaktan geçer. Kolb'un deneysel döngüsü incelendiğinde; yansıma, yeni deneyimlerin yorumlanmasından ziyade daha önce meydana gelen öğrenme süreciyle bağlantısının sorgulanmasıdır (Moon, 1999). Kolb (1984) öğrenmenin sürekli bir süreç olduğunu ve okul dışında da devam etmesi gerektiğini önerir. Böylece sürekli öğrenmede, deneyimin aktarılması ile meydana gelen bir bilgi birikimi ortaya çıkar. Bu düşüncenin ardından, eğer öğrenciler, var olan teorileri geliştirip deneyimlerinden ve uygulamalarından yeni bilgiler kazanma yöntemlerine ulaşabilirlerse, daha fazla öğrenme fırsatı yakalamış olurlar.

Figür 1. Kolb'un Deneyimsel Döngüsü

Kolb'un Figür 1'deki deneyimsel döngüsü deneysel öğrenme için geniş yelpazede bilinen dört-adım deneysel öğrenme modelidir. Kolb'un deneysel öğrenim modelini tanımlayabilen bir örnek verilecek olursa bisiklete binmenin nasıl öğrenildiği ele alınabilir. İlk olarak "somut deneyim" aşamasında öğrenci, bisikleti fiziksel olarak "derhal-ve-burada ya da herhangi bir durumda" tecrübe eder. Bu deneyim "gözlem ve yansıma"nın temelini oluşturur ve birey, neyin işe yarayıp neyin yaramadığını görme (yansıma-gözleme), bisiklete binme eyleminden sonraki adımı geliştirme yolları hakkında düşünme fırsatı bulur (soyut-kavramlaştırma). Bisiklete binmeye çalışmadaki her girişim bir önceki deneyimin, düşüncenin ve yansımanın döngüsel aşamalarında test edilir ve sonuç olarak aktif tecrübe elde edilir. Öğrenciler, verilen herhangi bir durumdan öğrendiklerini yansıtacak, onu analiz ve ifade edebilecek yansımali bir deneyime ihtiyaç duyarlar. Deneysel öğrenim bir öğretmenin rehberliği olmadan da gerçekleşebilir ve bu durum, bireyin doğrudan deneyim sürecinde kazanacağı tecrübenin oluşmasına yardımcı olur. Öğrenim sürecinde her ne kadar öğrencinin deneyimi önemli ise de, iyi bir rehberin, öğrenciye kazandırdığı katkıyı da göz ardı etmemek gerek. Örnek olarak, bisikleti kullanmaya çalışan bir bireye, öğretmenin, pozitif geribildirimde bulunması, gözlemlerini paylaşması verilebilir. Öğrencinin, deneyimden elde ettiği yeni fikirleri kullanabilmesi için karar verme ve problem çözme yeteneğini geliştirici yönde deneyimleri kavramlaştırması ve analitik yeteneklere sahip olması gerekir. Kolb'a (1984) göre bilgi, çevreden edinilen deneyimler sonucu kazanılır. Bireyin

özgün bilgi edinebilmesi için deneyine aktif olarak katılabilmesi ve yansımaya yapabilmesi gerekir.

Yansımaya ile ilgili kavramları filozofik açıdan ele aldığımızda, üç ayrı konuya değinmekte yarar vardır. Bunlar anlayış, bilgi ve sosyal çevredir. Yansımaya sonucu kazanılan bilgi, sosyal müzakere yoluyla ve bireysel anlayışların tutarlılığının değerlendirilmesi ile gelişir. Bireysel düzeyde, yansımaya sonucu edinilen anlayışı sorgulayabilmemiz için diğer bireylerle etkileşim içinde olmamız gerekir. Birey için diğer bireylerle etkileşim içinde olmak önemli bir mekanizmadır. Bu, aynı zamanda işbirlikçi gruplar yaratılmasında da önemlidir. Çünkü kendi anlayışlarımızı test etmek, belli bir konudaki anlayışlarımızı zenginleştirmek ve genişletebilmek için başkalarının görüşlerine ve etkileşimine ihtiyaç duyarız. Glaserfeld (1989)'in belirttiği gibi, diğer insanların varlığı ve fikirleri alternatif görüşlerin geliştirilmesinde ve kendi kendimizi sorgulamamızda önemli bir kaynak ve motivasyon gücüdür.

Öğrenmeyi Etkileyen Faktörler:

Hümanist görüşten olan Maslow (1962) ve Rogers (1969); öğrenmenin başarılı olabilmesi için farklı duygusalıkların, öğrencinin, üzerinde yarattığı etkilerden haberdar olmaları gerektiğini savunmuşlardır. Derin düşünebilme yeteneğinin geliştirilmesi gerektiğini vurgulayan Claxton (1979), yüzeysel öğrenmenin ezbercilikten öteye gidemeyeceğini söylemiştir. Öğrenmeyi şekillendiren etkenler üç kategoride ele alınır. Bunlar; davranışsal, bilişsel ve duygusal olarak adlandırılır. Bunu destekleyen Honey ve Mumford (1992), her bireyin farklı öğrenme stillerine sahip olduğunu ve verilecek eğitimin bu kategorilere uygun olması gerektiğini önerir. Öğrenme stilleri; aktif, yansımaya yapan, teorist, ve uygulamacı olarak kategorize edilir. Her öğrenci farklı öğrenme stilline ve bu kategorilerden birine ya da birden fazlasına sahip olabilir (Honey ve Mumford, 1992).

Yansımali öğrenme stilleri, Kolb (1984) tarafından geliştirilmiş olup tecrübe ile kazanılacak bireysel öğrenme yöntemleridir. Eğer birey öğrenmeyi maksimum seviyeye ulaştırmak istiyorsa kendi öğrenme stillerini geliştirerek dengeli ve eşit dağılımlı hale getirmesi gerekir. Bu yazıda yansımali öğrenme ele alındığı için eleştirel öğrenmeye en uygun öğrenme stili yansımadır. Yansımaya, deneysel öğrenme sürecinin hayati bir parçasıdır ve deneysel öğrenmede olduğu gibi yardım alınabilir veya

bağımsız kalınabilir. Dewey (1933, 1963) ileri öğrenme için bir platform yaratarak “ileri deneyim ve yansımaları” yol açmak için şunu belirtmiştir, “yansımacı düşünmenin başarılı yanları birbirinden doğar ve birbirini destekler”. Yansımali öğrenmenin geçmişi Dewey (1933, 1963)’in öne sürdüğü sorgulama ve öğrenme, problem çözme prensiplerine dayanır. Dewey’e göre yansımali öğrenmede, düşünce ve varsayımlar sürekli sorgulanmalı ve ezbere sunulan bilgilerin verilere dayalı olup olmadığı araştırılmalıdır. Schön (1983) ise, bilgiyi profesyonellerin iki bölümde ele almasını önerir, bunlar akla uygunluğu ve profesyonelliğe katkısı şeklindedir.

Yansımali düşünme, profesyonel çalışma hayatında yansımali uygulamaya zemin hazırlar. Temeli sağlam atılan düşünce mekanizmalarının oluşumu, problem çözme yeteneğini ve eleştirel düşünmeyi kazandırır. Bu tarz, pratik profesyonelliğin gelişimi için önem taşır çünkü diğer profesyoneller gibi SHU’nun da yaşamı, öğrenim süreçlerinden geçer. Kısa- ca SHU’nun öğrenmesi, çalışma hayatı boyunca devam eden bir süreçtir. Öğrencilerin var olan potansiyellerini keşfeden öğrenme metotları ve yeteneklerinin geliştirilmesi, eğitim ve öğretimin ana hedefi olmalıdır. Her bir bireyin düşünme mekanizması birbirinden farklı çalışır. Her birey öğrenme metotlarını kendine özgü bir biçimde geliştirme özelliğine sahiptir. Tek bir öğrenme metodu herkese uygun olmayabilir. Bireylerin birden fazla öğrenme stilleri olabilir. Sözselle, sayısal, görselle, kurumsal çeşitlilikler gösteren öğrenme stilleri, bireylerin alacağı eğitim ve öğretime göre adapte edilmelidir.

Sosyal Hizmetler ile İlgili Vaka Örneği

Yeni mezun olan Sosyal Hizmet Uzmanı (SHU) Tuba adında bir genç, daha önce çalışmadığı veya staj eğitimi almadığı bir sosyal hizmet kuruluşunda çalışmaya başlar, ilk gün kendisini çok bilgisiz ve deneyimsiz hisseder. Çünkü kurumda ne yapacağını, vakalarla nasıl baş edeceğini bilmiyordur. Bu yüzden içine kapanık ve tedirgindir. Sorumlu müdürün deneyimli bir SHU olması ve diğer meslektaşlarının daha önce bu kuramlarda çalışmış olması Tuba için bir fırsattır. Ekip müdürü, her pazartesi ve cuma günü için yansımali grup zamanı oluşturmuştur. Tuba’nın karşılaşılabileceği sorunlar ve çözüm önerileri bu grup içinde tartışılmaya başlanır. Tuba, bu grubun içinde, zayıf ve güçlü yanlarını bulup bu yönde kendini geliştirmeye çalışır. Örneğin, daha önce cinsel istimara maruz

kalan biriyle nasıl bir sosyal çalışma yapacağını bilmiyordur ve deneyimli bir SHU ile bu vakayla ilgili ortak çalışmalara başlar.

SHU, hastayla görüşmeye başladığında Tuba da onları gözlemler ve gerekli notları alır. Öğrendiklerini portfolyada toplamaya çalışır, bunu hastanın kişisel detaylarını açığa vurmada, hasta gizlilik yönetmeliği çerçevesinde yapmalıdır. Görüşme sonunda anlamadığı konuları sorular şeklinde hazırlar ve bilgi haznesindeki eksiklikleri ya da SHU meslektaşının gözden kaçırdıklarını tamamlamaya çalışır. Gelecekte muhtemelen aynı pozisyonda olan başka vakalar ile karşılaştığında sorunun çözüm yollarını bulabileceğine inanır ve kendinden daha emin olmaya başlar. Bu da yansımali ve derin düşünme yeteneğinin kullanılmaya başlandığının işaretidir.

Öğrenci Örneği

Öğrencilerin yeni kavramaları öğrenme ile ilgili fikirleri, ancak uygulanacak doğru öğrenme metotları ve sınavlarla, en önemlisi öğrenciye verilen geri dönüş değerlendirmeleriyle gelişir. Deneyimlere rağmen, bireyin öğrenme ile ilgili olan fikirleri kolay bir şekilde değişmeyecektir. Bu ön yargıyı kırabilmek için öğrencinin yansımali bir şekilde düşünebilmesi gerekir. Özellikle bazı durumlarda duygular bireyin öğrenmesini etkileyebilir bu yüzden yansımali öğrenme tekniğini kullanarak bireyin gerçekten ne hissettiğini bulmasında yardımcı olmak önemlidir. Yansıtma sonucu kazanılan deneyimleri analiz etmek için bireylerin kendilerini uygun soru süzgecinden geçirmeleri, daha analitik ve yansıtıcı düşünme mekanizmasını tetikler. Bu formülü uygulamak ilk zamanlarda zor görünebilir ancak zamanla, bireyin analitik ve yansıtıcı düşünme kabiliyeti yapılacak pratiklerle gelişir.

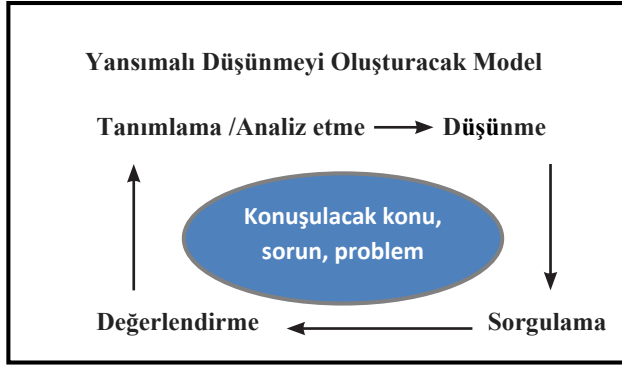
Örnek 1: Yabancı dil öğrenen bir öğrenci sınıf içinde kendini sıkılgan ya da utangaç hissettiği için konuşmayı sevmiyor ve bu yüzden mümkün olduğunca az konuşmaya çalışıyor. Sonuç olarak bu sıkılganlık ister istemez dil öğrenmesini etkiliyor. Diğer taraftan yabancı bir dili konuşmayı seven bir arkadaşı dilini geliştirmek için sürekli konuşmaya ve grup etkinliklerine katılmaya çalışıyor. Bu örneklere bakıldığında duyguların, farklı deneyimlerin oluşmasına neden olduğunu ve duyguların öğrenmeyi nasıl etkilediğini görebiliriz. Öğrencinin motivasyonunu ve katılımını olumsuz etkileyen bu sıkılganlığın giderilmesi için, bireyin kendini sorgulamasına yardımcı olacak sorular geliştirilir. Örneğin “Yeni

bir dil öğrenirken ne gibi zorluklarla karşılaşılır? Gerçekten yabancı dili ne kadar öğrenmek istiyor? Grup içinde konuşma, bireyi nasıl etkiliyor yoksa bire bir konuşmalarda daha mı başarılı oluyor? Konuşurken kendini pozitif hissettirecek yöntemler neler olabilir ve takıldığı yerde bakabileceği notlar daha önceden hazırlanabilir mi? Daha önce bu duyguları hisseden öğrencilerin yaşadıkları ile benzerlikler taşıyor mu? Onlar bu sorunu nasıl çözümlemişlerdir?”.

Örnek 1’de yansımali öğrenmeyi tetikleyici sorulardan bazıları şunlar olabilir: Kim ordaydı? (betimleyici), ne söylediler? (betimleyici), ne söyledim? (betimleyici), neden bu şekilde karşılık verdim? (analitik ve yansımali), sonuç olarak her birbirimiz ne hissettik bu konuda? (analitik ve yansımali), konuşma sırasında ya doğru sözcükler seçmemişsem? (analitik ve yansımali), bundan dolayı farklı sonuçlar ortaya çıkar mı? (analitik ve değerlendirici), etkileşim içinde bulunduğum kişi ile nereye kadar gidebilirim? (analitik ve değerlendirici).

Yansımali Düşünme Modeli

Yansımali düşünme modelini herkes kullanabilir. Model, düşünme sürecinde bireyin soru sormasını tetikleyen bir döngüden oluşmuştur. Yaptığı çalışmalarla görüş ayrılığına düşmüş olanlar için yansımali düşünme faydalı bir modeldir. Bireyin içine ayna tutmasında yardımcı olan bu öğrenme modelinde, bireyin olgunlaşması ve profesyonel kimliğin şekillenmesi söz konusudur. Öğrencinin ilk olarak betimleyici sonra analitik düşünebilmesini son olarak da değerlendirici olmasını sağlar. Bu sürecin her parçası önemlidir çünkü bunların tümü birlikte ele alındığında, model nerde ve ne zaman gibi dikkatli bir şekilde kullanılması gereken soruları içeren bir düşünme platformu oluşturur. Aynı zamanda öğrencinin problemler karşısında kritik, analiz ve yansıma yeteneğini geliştirir. Giderek eğitimin de globalleştiği dünyamızda özellikle bilgi ve becerilerin değiş tokuşla aktarılmasında, öğrenilmesinde, bilginin kültürlere göre adaptasyonunda yansımali öğrenme metodu önem kazanmıştır. Daha karmaşık temaları anlamadan önce bireyin ışığını kendi içine tutma kavramı kültürümüzde yerleşmiş bir olgudur. Yansımali öğrenme ve düşünme sadece öğrenciler için değil gelişen toplumumuzda bireylerin içe yönelik kavramlarında yol gösterici bir görev üstlenir.

Figür 2. Yansımali Düşünme Modeli

Moon (1999)'a göre bazı insanlar öğrendiklerini basit bir şekilde yansıtamayabilirler, çünkü onlar düşünme tarzlarıyla taban tabana zıt olabilirler ve yansımali çalışan/düşünen bir grubun içine dâhil olmaktan kaçınabilirler. Yansımali öğrenmeyi anlamak için öğrenme sürecinin nasıl şekillendiğinin bilinmesi gerekir. Bunlar sırasıyla bilgi oluşumuyla başlar. Öğrencinin bilgiyi edinirken aktif olması ve kendini motive edecek faktörleri tanıması önemlidir. Her öğrencinin sorunlara yaklaşımı birbirinden farklı olacaktır. Öğrenciler, figür 2'deki döngünün farklı aşamalarında yansımali düşünme modeline katılabilirler. Yansımali düşünme hem bireysel olarak hem de grup şeklinde yapılabilir.

Grubun yansımali düşünebilmesi ve pozitif etkileşim içinde olabilmesi için her bireyin daha önceden belirlenen temel kurallara uyması gerekir. Bunlar, bireylerin birbirlerini sorgulayıcı şekilde değil, birbirlerini daha iyi anlamaya yönelik sorularla saygı ve iyi dinleme temelleri üzerine yapılandırılır. Eleştirel düşünme aşamalarında bilgi oluşumu ve aktif öğrenme, birbirine çok yakın kavramlardır. Bilgi oluşumu probleme dayalı öğrenme, soru-temelli öğrenme gibi öğrenme yaklaşımlarıyla gelişir ve kazanılır. Öncelikle pratik ortamlarda teorilerin pratiğe uygulanma yollarını bulmak, soru sorma yöntemleriyle problem çözme ve hipotezlerin test edilmesiyle ilgilidir.

Yansımali öğrenmede eylem setleri, bireylerin yeni bilgileri kazanma aşamalarında takip edecekleri stratejilerdir. Öğrenmenin büyük bir çoğunluğu bu eylem setleri sonucu, tanımlama, değerlendirme ve analiz üçgeni çerçevesinde şekillenir ve bilgi, tasarlama süreci içinde kazanılır. Yansımali yaklaşım, yeni kavramların anlaşılması ve

kalıcı olması için ideal bir öğrenme yöntemidir. Aktif öğrenme (eylem öğrenme), öğrencilerin, performanslarını geliştirmek için küçük gruplar halinde çalıştıkları bir öğrenme çeşididir. Bu yöntemde eylem öğrenme setleri, işbirlikçi ve kooperatif öğrenme temelleri üzerine kurulmuştur. Eylem setleri problem çözmeye odaklı farklı sorunların ele alınmasıyla bağlantılıdır. Örneğin, katılımcılardan birisi hiçbir çözüm yolu olmayan, sorunlu olan bir durumu gruba açıklar. Grubu oluşturan öğrenciler; birbirlerine sorular sorar, durumu birlikte analiz eder ve olası bir çözüm yolunu formüle ederler. Grup, kolektif bir şekilde verilen kararı test eder. Eğer çözüm yolu başarılı olursa aktif öğrenme döngüsü tamamlanır, aksi takdirde süreç sürekli tekrarlanır.

Tartışma ve Sonuç

Bireylerin karmaşık temaları anlamadan önce bireyin kendi içine ışığı tutma kavramı kültürümüzde yerleşmiş bir olgudur. Yansımali öğrenme ve düşünme, gelişen toplumumuzda, bireylerin içe yönelik kavramları kavramalarında yol gösterici görev üstlenir. Birçok eğitimci öğrenim sürecinde deneyimin ve yansımının oynadığı rolün önemini bilirler. Deneysel öğrenim ve yansımali öğrenim, yeni yansımali ve deneyimlerle gelişir ve bireyin yeni tecrübeler kazanmasına yardımcı olur. Deneysel ve yansımali öğrenim bireysel-öncelik, motivasyon, kendi kendini sorgulama ve etkin öğrenme aşaması gerektirir. Deneyimden ve yansımadan edinilen duyguların bireyin profesyonel kimliği üzerindeki rolü, deneysel öğrenmenin önemli bir parçası olarak bilinir. Batılı üniversitelerin Sosyal Hizmet Bölümleri, yansımali eğitimi müfredata eklemişler ve konuyla ilgili pratikler, eğitim programlarının parçası olmuştur. Uygulanacak yansımali öğrenim programlarının, sosyal hizmet öğrencilerini çalışma ortamlarına hazırlayabilecek nitelikte olması gerekir. Öğrencilerin yeni bilgi ve deneyimleri test ederek, keşfederek kazanmaları; kalıcı ve ömür boyu öğrenme prensiplerinin kazanılmasını sağlar.

Kaynaklar

- Bolton, G. (2001). *Reflective Practice: Writing and Professional Development*. London: Paul Chapman Publishing.
- Boud, D., Keogh, R. and Walker, D. (1994). *Reflection: Turning Experience into Learning*. London: Kogan Page.
- Claxton, G. (1979) Individual relativity: The model of man in modern physics. *Bulletin of the British Psychological Society*, 32 (1979): 414-18.
- Dewey, J. (1933). *How We Think*. 2nd Edition. Boston: D. C. Heath. In Boud, D. (1995). *Enhancing Learning through Self Assessment*. London: Kogan Page.
- Dewey, J. (1963). *Experience and Education*. New York: Collier Books.
- Glaserfeld, E, von (1985) Reconstructing the concept of knowledge. *Archives de Psychologie*, 53, 91-101.
- Güneş, F. (2012). *Bologna Süreci ile Yükseköğretimde Öngörülen Beceri ve Yetkinlikler*. Skills and Competencies Set Forth by Bologna Process in Higher Education Cilt/Volume 2, Sayı/Number 1, Nisan/April 2012; Sayfa/Pages 1-9
- Honey, P. & Mumford, A. (1992). *The Manual of Learning Styles*. (Second Edition). Maidenhead: Peter Honey.
- Karademir, E. & Tezel, Ö., (2010). Sınıf Öğretmeni Adaylarının Öğrenme Stillерinin Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi, *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı 28 (Temmuz 2010/II), ss. 129-145.
- Kolb, D.A. (1984). *Experiential learning: experiences as the source of learning and development*. Englewood Cliffs. New Jersey: Prentice Hall.
- Maslow, A.H. (1962). *Toward a psychology of being*. Princeton, N,J: Van Nostrand.
- Mezirow, J. (1981). A critical theory of adult learning and education. *Adult Education*. 32(11): 3-24.
- Mezirow, J. (1990). *How critical reflection triggers transformative learning*. In: *Fostering Critical Reflection in Adulthood: A Guide to Transformative and Emancipatory Learning*. San Francisco. Jossey-Bass. p:1-20.
- Moon, J. (1999). *Reflection in Learning and Professional Development*. Kogan Page, London.
- Schön, D.A. (1983). *The Reflective practitioner: how practitioners think in action*. New York: Basic Books.
- Schön, D.A (1987). *Educating the Reflective Practitioner*. Jossey-Bass Publishers, San Francisco.
- Wald, H.S., Davis, S.W., Reis, SP., Monroe, A.D. & Borkan, J.M. (2009). Reflecting on reflections: Enhancement of medical education curriculum with structured field notes and guided feedback. *Academic Medicine*. 84(7):830–837.
- Wong, F.K, Kember, D., Chung, L.Y. & Yan L. (1995). Assessing the level of student reflection from reflective journals. *Journal of Advanced Nursing*. 22(1):48–57.

İletişim:

Sezer Domac

University of Leicester,

School of Social Work

Department of Medical and Social Care Education

Leicester, England

E-posta: sezer.domac@gmail.com